

MO 6

EURÓPSKA ROMANTICKÁ LITERATÚRA

- A) Znaky romantizmu
- B) Významní predstavitelia a ich diela, Goethe, Hugo, Byron
- C) Slovosled a tvorenie slov

SPOLOČENSKÉ POMERY: koniec 18. storočia a začiatkom 19. storočia sa objavuje nové myšlienkové a umelecké obdobie **preromantizmu a romantizmu**. Spoločenský vývoj v Európe ovplyvnila Veľká francúzska revolúcia pod heslom **Sloboda - Rovnosť - Bratstvo**. Toto dávalo človeku pocit voľnosti, človek veril, že nová spoločnosť bude lepšia a spravodlivejšia. Revolúcia likvidovala feudalistické zriadenie a otvorila cestu kapitalizmu. Jednotlivec začal strácať istotu a začal sa cítiť osamotený a situácia sa mu zdá rozumom neriešiteľná. V spoločnosti sa začal hlásať súcit s trpiacimi (**sentimentalizmus** - pri poznávaní objektívneho sveta sa opiera o city), ktorý hlása súcit k biednym a vyzdvihuje jednoduchého človeka. Zdôrazňuje sa úloha jednotlivca - **individualizmus** - je to kult silného jednotlivca, ktorý bojuje a pomáha jednému ľudstvu (**titanizmus**).

A) ZNAKY ROMANTIZMU:

- romantizmus v jednotlivých obdobiach a literatúrach mal **3 základné podoby**: 1) **návrat do minulosti, uzatváranie sa do seba**, 2) **výzvy do revolúcie**, 3) **vízie** (predstavy nového spravodlivejšieho sveta)
- **typ nového hrdinu**, kt. je v rozpore so skutočnosťou, túži po plnom živote, kráse a láske, má svoje sny, pre kt. je ochotný obetovať svoj život. Jeho sny sa kvôli tvrdej skutočnosti nerealizujú. Hrdina je **osamelý a smutný**, upadá do **pesimizmu**. Je vždy niečím výnimočný a jedinečný a pochádza z kraja spoločnosti (tulák, bedár, pustovník, zbojník a trestanec).
- autor sa často s postavou stotožňuje, hovoríme o autoštylizácii - **autobiografické črty**
- základnou črtou romantizmu je **konflikt medzi snom a skutočnosťou**.
- **harmónia kontrastov** (zločinnosť a nevinnosť, škaredosť a krásna)
- narúšajú sa hranice medzi literárnymi druhmi a žánrami - **žánrový synkretizmus** (epika sa úvahami lyrizuje, do lyriky sa mieša epika - dej).
- **dej** sa odohráva v **romantickom prostredí** ako sú väzenia, opustené hrady, zvonice, hory, galeje...).
- hlavným **literárnym druhom** je v západnej Európe **román**
- na **SVK** lyrika - slúži na vyjadrenie pocitov, snov, predstav, alebo **balady** (lyricko-epický útvar), **básnická poviedka**
- umelci nachádzali **zdroj v ľudovej slovesnosti**, považoval ju za vzr, preberal celé námety
- **jazyk** spisovateľov v období romantizmu preberal výrazy z **hovorovej reči** resp. nárečí
- **individualizmus**: kult silného jednotlivca vzdorujúceho osudu
- **titanizmus**: extrémna forma individualizmu, kedy je jednotlivec presvedčený, že dokáže pomôcť celému ľudstvu
- **sentimentalizmus**: opiera sa o city, citové zážitky, hlása súcit k biednym a vyzdvihuje jednoduchého človeka

B) FRA - JEAN JACQUES ROUSSEAU: Narodil sa v Ženeve, viedol tulácky spôsob života, vystriedal viaceré zamestnania, pokúšal sa o úspech ako hudobný skladateľ, presadil sa však v literatúre.

- **Rozprava o nerovnosti**: hlása návrat k prírode, útočí na súkromné vlastníctvo, v ktorom vidí príčinu nerovnosti ľudí.
- **Emil alebo O výchove**: opäť zdôrazňuje potrebu výchovy detí v prírode a v priamom kontakte s vecami, o ktorých sa učia.
- **Júlia alebo Nová Heloisa**: sentimentálny román – príbeh lásky šľachtického dievčaťa Júlie a jej učiteľa napísaný vo forme listov, román považovaný za vrchol sentimentalizmu v romantizme.

B) FRA – VICTOR HUGO: zakladateľ fran. romantizmu, člen Francúzskej akadémie, od mladosti oceňovaný lit. cenami

- **Bedári** (úspešne sfilmovaný), **93**, **Muž, ktorý sa smeje**
- **Chrám Matky Božej v Paríži**: rozsiahly romantický historický román z 15. st. s mohutnou dejovou líniou a množstvom postáv od žobrákov po kráľovský dvor Ľudovíta XI. Vyznačuje sa romantickou harmóniou kontrastov (krásna Esmeralda - Škaredý Quasimodo; fyzicky škaredý Quasimodo - jeho šľachtetná duša a srdce). **Témou**: je možnosť normálneho života všetkým ľuďom a nenaplnená láska Quasimoda a *Esmeraldy*. **Dej**: na námestí v Paríži sa konalo predstavenie, kde mali zvoliť kráľa bláznov. Stal sa ním *Quasimodo* kvôli ohyzdnom výzore. Od malička sa o neho staral kňaz *Claude Frollo*, pretože ho našli ako dieťa pohodeného pred kostolom. Frollo je najrozpomejšia postava, výnimočná vo svetovej literatúre, pretože nositeľom zlých vlastností je kňaz. Frollo naučil Quasimoda čítať, písať, vychovával ho. Quasimodo mal dobrú dušu, od zvonov stratil sluch, má len 1 oko a veľký hrb. Frollo aj Quasimodo milujú cigánku Esmeraldu, ktorá aj napriek zákazu tancováva na námestí. Quasimodo je Frollovi absolútne oddaný, Frollo mu prikáže uniesť Esmeraldu a preto ho chcú obesiť na pranieri. Ľudia sa mu smiali, prosil o vodu, ktorú mu dala len Esmeralda a po dobe ho pustili. Esmeraldu si všimol kapitán Phoebus, ktorého ona ľúbila. Vedel o tom, ale chcel to len využiť a zabaviť sa s ňou. Frollo to videl, považoval ho za súpera a keď Esmeralda a Phoebus boli sami, prebodol ho. Ju za vraždu zavreli do väzenia a aby ju nemučili, priznala sa k vražde. Frollo jej sľúbil prepustenie, ak ho bude milovať, ona ho ale odmietla. Pri jej poprave však videla aj Phoebusa. Zachránil ju Quasimodo a ukryl v chráme. Frollo ju potom odviezol na breh nového mesta, znova ho však odmietla a kým neprišli strážne, ju strážila Gudola. Zistila, že Esmeralda je jej dcéra, ktorú uniesli cigáni a vymenili ho za Quasimoda. Potom ju odvedli a popravili. Keď Quasimodo zistil, že Frollo ju vydal strážam, sotil ho z veže chrámu a Quasimodo v zármutku zostal ležať pri Esmeraldinom mŕtvom tele na pohrebisku dovtedy, kým sám nezahynul a našli kostru ženy, ktorú objímala kostra muža.

B) NEMECKO – JOHANN WOLFGANG GOETHE: študoval právo, povýšený do šľachtického stavu, minister, člen hnutia Sturm und Drang (Búrka a vzdor), patrí k vrcholným predstaviteľom nemeckého klasicizmu, medzi prvými na svete však použil v tvorbe prvky romantizmu.

- **Prometeus:** báseň, zachytil v nej svoje buričské nálady a odpor voči feudalizmu.
- **Utrpenie mladého Werthera:** slabá dejová línia, často prerušovaná epizódami, príbeh o nešťastnej láske Téma: autor chce vyjadriť vlastné pocity k Charlotte Buttovej. Idea: protest proti nezmyselným spoločenským formám, výzva k životu. Dej: Werther je mladý šľachtic, ktorého charakter sa počas deja výrazne mení. Werther opustí domov, usadí sa na vidieku, učaroval mu kraj v okolí Wahleimu, stretol tu ženu, ktorá ho priťahuje – Lotta. Zoznámila ho s ňou sesternica Charlota. Ešte predtým, než mu ju predstavila, ho upozornila, že slečna je zasnúbená. Lotta je sčítaná, duchaplná, v mnohom majú spoločné názory, dokážu sa tešiť z každej spoločnej chvíle. Werther odmieta myslieť na to, že Lotta má ženícha, verí láske. Chvíle šťastia preruší príchod jej snúbenca Alberta. Werther sa s ním zoznami, váži si ho, začína však čoraz viac žiarliť. Má pocit, že stráca rozum, nedokáže vydržať v Lottinej prítomnosti, na dlhší čas odchádza, stane sa tajomníkom u vyslanca. Túto prácu však nemá rád, spoznáva maniere vysokej šľachty. Požiada o prepustenie, vráti sa, kam ho srdce ťahá, cíti, že Albert je inteligentný ale chýba mu citlivosť. Werther je tiež inteligentný muž, ale svoju inteligenciu si príliš neváži, lebo tvrdí, že sa dá získať štúdiom a vzdelaním, citovosť si váži viac, tá sa získať nedá. Albertovi začína prekážať Wertherova neustála prítomnosť, podarí sa im však stretnúť a sú dlhší čas sami Werther oznámi Lotte, že nevidí iné východisko ako navždy odísť. Po sluhovi pošle lístok Albertovi a požiada ho, aby mu požičal svoje pištole, zastrelí sa, na pohreb nikto neprichádza, nepochová ho ani kňaz.
- **Faust:** veršovaná dráma, predstavuje Goetheho vývin od mladíckej nespokojnosti k rozvážnej viere v činorodú prácu. Autor vychádza zo stredovekej povesti o legendárnom učencovi *Faustovi*, ktorý nie je spokojný s výsledkami vedy. Túži dosiahnuť absolútne poznanie, kvôli tomu uzavrie dohodu s diablom *Mafistofelom*, pretože on mu túto poznateľnosť sľúbi. Vlastnou krvou mu upíše dušu, prežije lásku i sklamanie, zvädzaný diablom urobí veľa zlého, až na konci svojho života nachádza zmysel v práci v prospech ľudí. Premení neúrodný močaristý kraj na kraj hojnosti a šťastia, v závere zomiera. Tým, že pomáhal ľuďom, však Mafistofeles stráca nárok na jeho dušu. Faust má mobilizovať ľud, symbolizuje aktivitu a tvorivú prácu, zatiaľ čo Mafistofeles je stelesnením sebeckta a túžby po moci.

B) NEMECKO – FRIEDRICH SCHILLER: vojenský lekár, nezniesol útlak v armáde a ušiel, neskôr sa stal profesorom dejín v Jene, bol členom hnutia Sturm und Drang.

- **Mária Stuartová, Panna Orleánska, Don Carlos**
- **Pieseň na radosť:** zhudobnil ju Ludwig van Beethoven (Óda na radosť)
- **Zbojníci:** dráma, vyjadruje protest proti týranu a osobnému bezpráviu
- **Úklady a láska:** tragédia, zachytáva tú lásku chudobného dievčaťa a syna šľachtica a poukazuje na zasahovanie šľachty do osobného života jednotlivca
- **Viliam Tell:** veršovaná dráma, zobrazuje tu boj švajčiarskeho ľudu proti Habsburgovcom v 14. stor., ktorý vedie legendárny Viliam Tell - nevzdať úctu vystavenému klobúku symbolizujúcemu nadvládu Nemcov. Miestodržiteľ Gessler prinútil Telia zostreliť jablko z hlavy vlastného syna, príkaz splnil, syna pritom nezranil, ale namiesto slobody ho uvrhli do väzenia. Tell z neho ušiel, zabil tyrana Gesslera a ľud pod jeho vedením v národnom povstaní vyhnal tyranov a vydobyl si slobodu.

B) NEMECKO – HEINRICH HEINE: najrevolučnejší básnik a prozaik, romantik. Písal poéziu s baladickými, pochmúrnymi prvkami. Čerpal námety z minulosti, neskôr z prítomnosti.

- **Knihy piesní:** básn. zb., klenot nem. lit., prepletávajú sa tu citové, rozprávkové a elegické motívy s ironickými
- **Obrazy z ciest:** obrazy z ciest po európskych krajinách
- **Nemecko – Zimná rozprávka:** satirická rozprávka o nenávisti proti šľachte.

B) ANGLICKO – GEORGE GORDON BYRON: aristokratická rodina, zdedil šľachtický titul a majetok, ako člen snemovne lordov obhajoval právo robotníkov, veľa cestoval po Európe. Matka bola labilná, otec pijan, čo ho poznačilo na celý život. Mal ťažkosti s hľadaním priateľov a miloval nevlastnú sestru

- **Childe Haroldova púť:** autobiografická báseň o dojmoch z ciest po Európe. Opisuje v nej cesty a úvahy pútника pri cestovaní, búri sa proti neslobode podrobených národov, okrem toho aj verné opisy krajín a vtedy aktuálne politické komentáre.
- **Don Juan:** nedokončený epos, ktorý obsahuje satiru na vyššie spoločenské vrstvy
- **Väzeň Chillovský:** hovorí tu o slobode ako o jedinej záruke šťastnej budúcnosti ľudstva.

B) MAĎARSKO – SÁNDOR PETŐFI: jeho matka bola Slovenka, písal revolučné básne (**Obeste kráľov!**)

- **Vít'az Janko:** veršovaná rozprávka, hrdina putuje po ríši rozprávok, bojuje proti Turkom, hľadá si milú. Zvíťazí láska a spravodlivosť.
- **Apoštol:** epická skladba plná dramatického napätia, končí sa atentátom na kráľa.

B) POESKO – ADAM MICKIEWICZ: v dielach cítiť boj za národ. slobodu: **Konrad Walenrad, Pán Tadeáš.**

B) ČESKO – KAREL HYNEK MÁCHA: najvýraznejšia osobnosť českej romantickej lit., spisovateľ, herec

- **Máj:** vrcholné dielo, básn. skladba, 4 spevy a 2 intermezzá (odbočenia). **Téma:** láska, ktorá vedie k vražde vlastného otca. **Idea:** sláviť májovú krásnu prírodu a lásku. **Dej:** príbeh „strašného pána lesov“ zbojníka *Viléma* a jeho milej *Jarmily*, pôsobivý opis májovej prírody, krásne dievča čaká na brehu jazera svojho milého, no miesto neho príde posol na člne, ktorý jej oznámi, že Vilém je uväznený a zajtra ráno ho majú popraviť, zavraždil totiž Jarmilinho zvodcu, a netušil, že smrťou trestá vlastného otca. Vilém vo väzení rozmýšľa nad svojím životom, spomína, ako ho otec vyhnal z domu a dal sa k zbojníkom, neverí vo večný život. 1. intermezzo: zjavujú sa duchovia a vítajú ho medzi sebou. Poprava, Vilém sa lúči s milovanou krajinou a usedavo plače, kat mu odťme hlavu, mŕtve telo ešte lámu na kolese. 2. intermezzo: Vilémovi druhovia sedia okolo 100-ročných dubov a nariekajú nad jeho smrťou. Básnik po 7 rokoch prichádza na popravisko, nachádza lebku a kosti, ničotný pozostatok voľakedy slávneho zbojníka.

B) RUSKO – ALEXANDER SERGEREVIČ PUŠKIN: ruský básnik, zo starej šľachtickej rodiny, od mladosti umelecké a lit. sklony, bohémsky život, slobodomyselné názory – prepustili ho z ministerstva zahr. vecí a preložili na juh Ruska, po omilostení žil v Moskve a Petrohrade, zomrel na následky smrteľného zranenia, ktoré utrpel v súboji. V tvorbe vyjadruje cársky útlak, lásku k človeku, nenávisť k dobe.

- **Eugen Onegin:** najznámejšie dielo, veršovaný román s prvkami romantizmu aj realizmu. **Dej:** znudený a ľahkomyselný petrohradský elegán *Eugen Onegin* odchádza na vidiek za umierajúcim bohatým strýkom, po ktorom má dedič. Po strýkovej smrti sa na vidieku usadí, zoznamuje sa s romantickým rojkom *Lenským* a dcérami statkárky *Larinovej*, ľahkomyselnou *Ol'gou* = Lenského snúbenica a s vážnou *Tatianou*. Tatiana vidí v Eugenovi muža svojich snov, píše mu vyznanie lásky, Eugen jej úprimný cit odmieta a z rozmaru dvorí *Ol'ge*, vyvolá Lenského žiarlivosť, Lenský ho vyvolá na súboj, Eugen ho zabije a niekoľko rokov cestuje bezcieľne po Rusku. S pribúdajúcimi rokmi trochu zväznel, po rokoch na plese stretáva Tatianu – manželku kniežaťa *Gremina*. Očarený jej krásou jej vyznáva lásku, ona ho však odmieta. V Oneginovi sa v ruskej literatúre po 1.x objavuje typ lit. hrdinu, tzv. zbytočný človek, ktorý premárnil celý svoj život a nič dobré po sebe nezanechal.

- **Kapitánova dcéra:** historická poviedka s ľúbostnou tematikou, obdobie Pugačovského povstania. Mladý dedinský šľachtic *Peter Andrejevič Griňov* prichádza ako vojak do zapadnutej posádky v stepi na JV hranici Ruska, zoznamuje sa s ospalým provinčným životom, rôznymi typmi ľudí, najmä so statočným veliteľom posádky kap. *Mironovom*, zaľúbi sa do jeho dcéry *Márie*. Pri náhodnom stretnutí sa zblíži s veliteľom povstalcov *Jemejanom Pugačovom*, povstalci po ťažkom boji pevnosť obsadia. V boji zomrie aj Mironov, Pugačov zo sympatie Griňova prepustí, Griňov sa pripojí k vládnuemu vojsku, keď sa však dozvie, že Mária je v nebezpečenstve, využije svoju známosť s Pugačovom a odvádza ju zo zajatia, v zapätí ho však obvinia zo spojenectva s Pugačovom a odsúdia. Na základe Máriiných prosieb mu však cárovna Katarína II. udelí milosť.

- **Kaukazský zajatec, Cigáni** (poviedka), **Ruslan a Ľudmila, Boris Godunov** (historický román)

C) SLOVOSLED: poradie slov vo vete. Základným slovosledovým princípom je významová stavba vety. Vo flektívnych jazykoch je slovosled relatívne voľný a závisí od 3 činiteľov:

1) **aktuálnosť členenia:** pri výpovediach rozoznávame * **objektívne poradie** (1. miesto východisko – téma, 2. réma – jadro)

* **subjektívne poradie** (najskôr je réma, potom téma)

2) **gramatická funkcia:** uplatňuje sa najmä pri radení prívlastkov, pri ktorých platí **sémantický = významový zákon**. Na 1. mieste je prívlastok s najkonkrétnejším názvom. Poradie sa môže meniť s dôrazom.

3) **rytmický činiteľ**

C) TVORENIE SLOV: prostriedok na obohacovanie slovnéj zásoby. Slová sa tvoria:

1) **odvodzovanie:** najproduktívnejší spôsob, odvodené slová sa tvoria zo základných slov, každé odvodené slovo má svoj význam a formu. Význam je dôležitý, zisťujeme, čo v danom slove odráža realitu. (zákl. sl.: *Slovensko*, odvodené: *slovenský*).

Odvodené slová rozdeľujeme na:

- * **slovotvorný základ:** dostaneme po oddelení gramatickej a niekedy aj slovotvornej prípony. Patria k nemu: odvodené, neodvodené slová, zložené slová alebo slovné spojenia, predložkové spojenia.

- * **slovotvorný formant:** tvorí ho *slovotvorná predpona* (stojí pred slovotvorným základom) alebo *slovotvorná prípona* (stojí za slovotvorným základom).

Odvodzovanie sa uskutočňuje pomocou:

- * **slovotvornej prípony:** (stroj = stroj**ník**), slovotvorné prípony, pomoc. kt. sa robí viac nových slov: **produktívne prípony**

- * **slovotvornej predpony:** (stroj = **ná**stroj)

- * **oboch naraz**

2) **tvorenie slov – skladaním:** napr. rýchloopravovňa, krasokorčuliar, kníhtlačiareň... Ide o spôsob, ktorým vzniká menej odvodených slov. Rozlišujeme:

- * **spôsob, keď odvodené slovo vzniká z 2 slovotvorných základov:** rýchloopravovňa, krasokorčuliar – medzi zloženým slovom a slovotvornými základmi býva významový rozdiel.
- * **zrazeniny:** pravdepodobný – nepravé zložené slová, ktoré vznikli jednoduchým spojením 3 tvarov.
- * **hybridné zloženiny:** vodoinštalácia – jedna časť je cudzieho pôvodu
- * **odvodené slová so spojovníkom:** technicko-ekonomický – sú to prídavné mená.

3) **skracovanie:** je prejavom úsilia o úsporné vjadrovanie. Vzniká rôznymi spôsobmi, sú zaradené do typov:

Skratky:

- * **atď, napr., Ing., doc., Dr.:** administratíva, písomný prejav ako úsporný prostriedok písomnej úpravy. Píšeme za ním bodku, pri výslovnosti čítame ako celé slová, napríklad tituly.
- * **USA, EU, SLUK:** patrí k *iniciálovým skratkovým* slovám. Používa sa v písomnom aj ústnom prejave, vzniká z mechanického spojenia začiatkových písmen.
- * **Satur, Horeca:** vzniká zo začiatkových písemn alebo slabík časti združeného pomenovania.

Značky:

- * **značky:** tvoria osobitnú skupinu, nepíšeme za nimi bodku – *l, sin, cos, km, m...*

4) **spájanie:** tento typ uvádzajú NIEKTORÉ GRAMATIKY. Ide o **viacslovné pomenovania** – 2 a viac samostatných slov, napr. *triedna kniha, slovenský jazyk, Gerlachovský štít*. Z 2 resp. viacerých slov sú zložené aj **združené pomenovania**, týmto termínom sa označujú také slovné spojenia, v ktorých existuje ustálený vzťah a majú 1 prenesený, ale pritom ustálený význam (podobne ako frazeologizmy), napr. *slepá ulica, ľahká atletika, biela káva...*

Univerbizácia: z 2 resp. viacerých slov vznikne 1-slovné pomenovanie, napr. *asfaltová cesta = asfaltka, minerála voda = minerálka, študent 3. ročníka = tretiak...*

Multiverbizácia: opačný jav ako univerbizácia, vyskytuje sa len v odbornom jazyku. Je zriedkavý a pôsobí neprirodzene, napr. namiesto *hlboko orať = vykonať hlbokú orbu*.

Frazeologizmy: ustálené slovné spojenia, ktoré sa delia na:

A) **ľudové:** Ako sa do hory volá, tak sa z hory ozýva. Vziať nohy na plecia.

B) **intelektuálne:**

* **mytologické:** Achilova päta, Pandorina skrinka

* **biblické:** leží ako Lazar, stojí ako soľný stĺp, babylonská veža

* **historické:** kocky sú hodené (povedal Gaius Julius Ceasar, keď prekročil rieku Rubikon medzi Háliou a Gáliou, Vojna už musela začať a späť sa nedalo vrátiť), to je jeho Waterloo (miesto, kde Napoleon prehral, teda miesto porážky nejakého človeka)

C) **literárne:** keď ste si ma upiekli, tak si ma aj zjedzte (povedal Jánošík pred popravou), boj proti veterným mlynom (máry boj postavy dona Qujote od Miquela de Cervantesa)